

2010:16

Ballingstorpsgården

Antikvarisk kontroll, 2010

Emelie Petersson

Regionmuseet
Kristianstad
Landsantikvarien i Skåne

Rapport 2010:16

Ballingstorpsgården

- tak- och timmerarbeten

Antikvarisk kontroll, 2010
Kviinge socken, 1079
Östra Göinge kommun
Skåne län

Emelie Petersson

Regionmuseet Kristianstad Landsantikvarien i Skåne

Kristianstad
Box 134, Stora Torg
291 22 Kristianstad
Tel 044 – 13 58 00 vx, Fax 044 – 21 49 02

Lund
Box 153, St Larsomr. Byggnad 10
221 00 Lund
Tel 046 – 15 97 80 vx, Fax 046 – 15 80 39

www.regionmuseet.m.se

© 2010 Regionmuseet Kristianstad / Landsantikvarien i Skåne
Rapport 2010:16
ISSN 1651-0933

Omslagsfoto: Vy norrifrån mot brygghuset och boningshuset på Ballingstorp. Foto Emelie Petersson

Fyndteckningar mm:

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, Gävle. Dnr 507-99-502.

BALLINGSTORPSGÅRDEN

Innehåll

Sammanfattning av utförda åtgärder	5
Administrativa uppgifter	5
Byggnadshistorik med relevans för ärendet	5
Utförda åtgärder	6
Taktäckning	8
Övriga arbeten	9
Avvikelse från handlingar	9
Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder	10
Iakttagelser under restaureringen	10
Övriga handlingar med relevans för ärendet	10
Bilagor	11

Östra Göinge kommun

Ballingstorp ligger öster om väg 19

Sammanfattning av utförda åtgärder

Arbeten har utförts på den södra delen av bryggghuset vid Ballingstorpsgården. Lejden på den östra sidan har bytts i sin helhet och en ilusning har gjorts på den västra lejden. I samband med detta har även taket lagts om. Omryggning har vidare gjorts på samtliga byggnader på Per-Ols gård och Ballingstorp med undantag av boningshuset på Ballingstorp.

Omprioriteringar och tilläggsarbeten har fått göras beträffande den ursprungliga ansökan med åtgärdsförslag för bryggghuset. Att rötskadan på bryggghusets östra lejd var mer omfattande än förutsatt upptäcktes redan 2009 men avasaträets och den sydöstra sparrrens dåliga kondition upptäcktes förts i och med att årets arbeten drog igång. Samtliga planerade, liksom tillkommande arbeten, har kunnat utföras under året.

Administrativa uppgifter

Objekt	Ballingstorpsgården
Socken	Kviinge
Kommun	Östra Göinge
Länsstyrelsens beslut	2009-03-26
Regionmuseets dnr	K12.20-447-08, 1079
Byggherre/beställare	Skånes hembygdsförbund
Entreprenör	Knadriks kulturbygg
Antikvarisk kontrollant	Regionmuseet Kristianstad genom Emelie Petersson
Byggtid	februari tom april
Slutbesiktning	2010-05-04

Byggnadshistorik med relevans för ärendet

Ballingstorpsgården uppfördes under tidigt 1700-tal och kan eventuellt innehålla delar från 1600-talet. En dendrokronologisk provtagning som utförts under 2009 visade på 1600-talets mitt och slut som äldst men fler prover är nödvändiga att ta innan det går att mer säkert säga tillkomsttiden för byggnaderna. Kring gårdsplanen ligger utöver boningshuset ladugård, loge och bryggghus.

De äldsta skriftliga uppgifterna kring Per-Ols gård härstammar från 1726 då brukarens namn omnämns, dendroprovtagning visar på tidigt 1800-tal och 1800-talets mitt. Av den tidigare gården är det endast boningshuset som återstår sedan ekonomilängorna rivits.

Ballingstorpsgården byggnadsminnesförklarades 1964 medan Per-Ols gård och hela fastigheten Ballingstorp 1:9 blev byggnadsminne 2002.

På den vänstra bilden syns lejden som har ersatts vid årets arbeten. Till höger finns en närbild av rötskadan i det sydöstra hörnet av byggnaden. Förutom lejden var även sparren, vindskeivan och solbrädan rötskadade.

Utförda åtgärder

Timmerarbete

Sedan ställningar byggts utmed byggnadens västra sida revs stråttaket av till en bredd som motsvaras av lejdens längd och takstolskonstruktionen stämpades med domkrafter. Lejden sträcker sig över byggnadens äldsta del, från den södra gaveln och strax förbi murstocken. Takskäggsstödet med tillhörande dubb togs bort och den befintliga lejden lyftes av i ett stycke. Lejden var rötskadad på två ställen, i anslutning till det sydöstra hörnet samt vid stolpen med placering i höjd med murstockens sydsida. Rötskadan vid hörnstolpen var mer omfattande än väntat och omfattade även den anslutande sparren och solbrädan.

Lagningsvirket till lejden är lokalt fällt och togs fram under föregående år ur Norrebodas skog. Den nytillverkade lejden lyftes på plats utan att någon av stolparna behövde tas av i överkant. En mindre justering fick göras på en bjälke som vid okänt tillfälle monterats som förstärkning av lejden på den norra delen av byggnaden, se bild nedan. Vidare kapades den yttre sparren i söder i samband med montering av lejden, dock inte mer än vad som hade varit nödvändigt vid enbart lagning av rötskadan. Den nya lejden är kransågad, se vidare under rubriken *Taktagelser under restaureringen*. Inhugg som fanns på den befintliga lejden har överförts till den nya.

Rötskada i anslutning till stolpe samt ny lejd på plats invid förstärkningsbjälke, inringad, till mötande lejd.

På den vänstra bilden syns den rötskadade sparren och på den högra bilden befintlig dubb överst och nyttillverkad under den.

Dubben till takskäggsstödet har samma placering som de ursprungliga. Spår i lejden visade att det har funnits fyra dubb, något saknades men detta har ersatts för att takskägget skall få erforderligt stöd. Nyttillverkade dubb är likt de befintliga i ek. Takskäggsstödet var kranssågat med de ungefärliga måtten 5 gånger 3 tum och omkring 7,5 m lång. Takskäggsstödet har ersatts med ett nytt i kranssågat virke med mått likt det befintliga. Virket till takskäggsstödet har fällts lokalt på Gummastorps ägor.

Bildsviten visar arbetet med att lyfta den nya lejden på plats och de mindre justeringar som fick göras innan den passats in.

Bilderna visar lagningen som gjordes på bryggbusets lejd i väster. På den högra bilden syns plankan som ersatt rötskadade partier utmed lejdens utsida.

Lejden utmed byggnadens västra sida var i bättre skick än förväntat. Lagningen är gjord i anslutning till mötet mellan den norra och södra byggnadskroppen. Här gjordes en ilusning om 94 cm med nytt virke i fur som har bearbetats för att ansluta till omgivande delar, årtalet 2010 har stämplats in för att redovisa tillägget. Rötskadade partier på lejdens utsida togs ur och ersattes med en plankan som mäter 111 cm. Härutöver har ett nytt avasaträ monterats och hål har borrats i de nya delarna för en ny dubb till avasaträet som ersatte en befintlig.

I samband med att takstolskonstruktionen stämpades lossades de dubb som håller ihop de skilda delarna. Majoriteten av dubben har återanvänts och uppskattningsvis har endast mellan 6 och 10 (inräknat dubben till takskäggsstödet) bytts ut.

Taktäckning

Det befintliga vasstaket uppvisade skador med bland annat löst sittande partier och lagningar har även gjorts under tidigare år för att undvika läckage och öka livslängden på taket. Sedan lejden utmed byggnadens västra sida var på plats påbörjades arbetet med att komplettera och förstärka läkten där behov fanns. Förstärkning läkten har gjorts framför byte till ny genom att en slana placerats bredvid den befintliga läkten. De förstärkande slanorna är omkring 40-50 cm långa och har fästs med blankspik i en sparre och i vissa fall i intilliggande läkt. Förstärkning har bland annat gjorts utmed den södra gaveln, mellan den yttre sparren och vindskivan, för att få något att fästa vindskivan i där den befintliga läkten var alltför rötskadad. Omkring 10 löpmeter av läkten har bytts ut mot ny. Virket till läkten är taget ur Kullaskogen.

Halmen som är från Polen har bundits med pilvidjor, av gulpil från Danmark, över rafter av hasselkäppar. Hasselkäpparna är tagna ur markerna runt Ballinstorpsgården. Solbrädan åt söder var så pass rötskadad att den byttes ut i sin

helhet och det rötskadade partiet av vindskivan har ersatts med en kil i nytt friskt virke, se bild nedan.

Ny ryggning av löspressad råghalm har lagts på samtliga byggnader inom byggnadsminnet med undantag av bostadshuset på Ballingstorp. Små lagningar utfördes vid den senaste omryggningen av byggnaderna då ett extra tjockt lager halm anbringades som en extra säkerhetsåtgärd eftersom stråmaterialet var mycket slitet i anslutning till nocken. I år gjordes också flera lagningar i samband med ryggningsarbetet på den västra längan. Uppe på det västra takfallet i anslutning till den södra gaveln gjordes en lagning där ett djur gått in. Möjligen skador efter en ekorre eftersom bitskador upptäcktes även inne på läkten innanför hålet. Utöver denna skada åtgärdades ytterligare 4-5. De hål, storleksmässigt som en hand, lagades med en halmkärve och vid mindre hål ströddes halm ut och fästes antingen under befintligt eller nytt järn. Samtliga skador fanns på västra längans västra takfall, inga skador upptäcktes på den södra längan. Omkring 25-30 par ryggaträn i ek har bytts ut. Skicket på ryggaträna var relativt dåligt och vid nästa omryggning förväntas många par bytas ut.

Bilderna visar vindskiva och solbräda efter lagning/byte samt det pågående arbetet med halmtäckningen.

Övriga arbeten

Brygghusets fönster har setts över och kompletterats med nytt kitt där behov förelåg. Skorstenen på brygghuset har vidare kalkats och en rötskadad vattlist placerad över den östra gavelns port på loglängan ersatts. Virke till två taksparrar som skall användas på stallängans norra gavel har fällts och ligger på tork inför kommande års arbeten.

Avvikelser från handlingar

Ett par avvikelser utifrån de ursprungliga arbetshandlingarna gjordes med anledning av att rötskadan på brygghusets östra lejd var mer omfattande än vad som

antagits. Eftersom lejden byttes i sin helhet lades takfallet om till motsvarande lejdens längd vilket innebar att två stin lades istället för ett. Ytterligare tillkommande arbeten var skarvning av den yttre sydöstra sparre samt byte av hela solbrädan i samma väderstreck.

Vid slutbesiktningen konstaterades vidare att kittningen av brygghusets fönster inte var tillfredsställande utförd. Detta påtalades och kommer att åtgärdas av hantverkaren.

Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder

Inom ett byggnadsminne med ålderdomlig karaktär som Ballingstorpsgården är det viktigt att reparationer utförs känsligt och anpassat efter byggnadernas särart. Årets arbeten är väl utförda och anpassade efter dessa förutsättningar vilket bidrar positivt till en genuin upplevelse av miljön.

lakttagelser under restaureringen

Lejden besiktigades inför framtagning av nytt virke och de ytor som var synliga hade sågspår med ruffigt utseende varför hantverkaren antog att det var kransågat. När den nya kransågade lejden var på plats och den befintliga undersöktes mer noggrant upptäcktes att sågspåren såg annorlunda ut på den sida som ej hade varit synlig. Här var sågspåren istället raka och exakta. Det fina sågsnittet tillsammans med spårens regelbundna avstånd tyder istället på att originallejden var ramsågad. Den borttagna lejden har märkts och förvaras i byggnaden.

Ett prov i form av en sågskiva har tagits på lejden för ytterligare dendrokronologisk analys. Provtagning och dendrokronologisk analys gjordes under 2009 men av de nio prover som togs på brygghuset kunde endast tre dateras och dessa prover är tagna på en dörr i byggnaden. Mot bakgrund härav är det intressant att ta ytterligare prov genom en sågskiva från den nu borttagna lejden.

Övriga handlingar med relevans för ärendet

2008-11-26	Remiss ang. ansökan om bidrag till kulturmiljövård
2008-02-03	Regionmuseets remissvar
2009-03-26	Länsstyrelsens beslut om tillstånd och bidrag

Kristianstad 2010-05-06

Emelie Petersson

Bilagor

Bilderna visar brygghuset med omlagda sten åt väster respektive öster.

Vyer över gårdsplanen som visar de byggnader som har fått ny rygging, södra och västra längan samt herbergshuset.

Den vänstra bilden visar brygghusets södra gavel där de ljusare träpartierna visar lagningarna som gjorts i sparren, vindskeivan och solbrädan, lejdens ändträ skymtar också fram. På den högra bilden syns ny vattlist över södra längans östra port.

Regionmuseets rapportserie 2010

Kulturmiljö

1. Vä 2:107, Vä sn, FU, Anders Edring, 2009
2. Villa Petterssons trädgård – en restaurering, Svalöv sn, AK, Anna Rabow, 2008
3. Marsvinsholms slott – renovering av balustrader, Balkåkra sn, AK, Kristina Nilén, 2008
4. Gravfältet i Färlöv, Färlövs sn, FU + UN, Tony Björk, 1995 – 2005
5. Glimmebodagården – taktäckning, Brösarps sn, AK, Emelie Petersson, 2009
6. Gylstorp. Medeltida odlingslämningar i Visseltofta sn, FU, Tony Björk & Brita Tronde, 2009
7. Väsby kyrka. Bland taklagare och takläggare, Väsby sn, AK, Petter Jansson, 2009
8. Odysse längs Skånes kuster. Kust och Historia i Skåne. Bertil Helgesson, 2010
9. Övedskloster – restaurering av terrassmuren, Öved sn, AK, Kristina Nilén, 2007-2008
10. Stångby kyrka – utvändig renovering, Stångby sn, AK, Cecilia Pantzar & Kristina Nilén, 2005-2006
11. Kristianstads station – antikvarisk förundersökning, Kristianstad, AF, Emelie Petersson & Heikki Ranta, 2010
12. Allhelgonakyrkan i Lund- utvändig restaurering etapp I, Lunds socken, AK/AM, Petter Jansson, 2009
13. Hotade arter och byggnader –tips och råd vid byggnadsvård. PJ, Nils-Otto Nilsson & Åsa Jakobsson, 2009-2010
14. Människan och landskapet –Metodutveckling, etnobiologi för kulturmiljövård. PJ, Åsa Jakobsson, Anki Karlsson & Cissela Olsson, 2010
15. Vrams Gunnarstorps slott – utvändiga arbeten, Bjuvs sn, AK, Emelie Petersson, 2009
16. Ballingstorpsgården, Kviinge sn, AK, Emelie Petersson, 2010

Förkortningar:

AF-antikvarisk förundersökning
AK- antikvarisk kontroll
AM- antikvarisk medverkan
AU-arkeologisk utredning
DK- dokumentation, övrigt
FU- arkeologisk förundersökning
KA- kulturhistorisk analys
MD-murverksdokumentation
OU- osteologisk undersökning
PJ- projektrapport
VP-vårdplan
UN- arkeologisk undersökning
BD- byggnadsdokumentation
BAD-byggn-ark-dokumentation
BMU-byggnadsminnesutredning

Förkortningar:

AF-antikvarisk förundersökning
AK- antikvarisk kontroll
AU-arkeologisk utredning
DK- dokumentation, övrigt

FU- arkeologisk förundersökning
KA- kulturhistorisk analys
MD-murverksdokumentation
OU- osteologisk undersökning

PJ- projektrapport
UN- arkeologisk undersökning
BD- byggnadsdokumentation
BAD-byggn-ark-dokumentation

